

Pedagogical possibilities for improving students' didactic competence in the process of independent work

Sayyora INAMOVA¹

Namangan State University

ARTICLE INFO

Article history:

Received June 2024

Received in revised form
10 June 2024

Accepted 25 July 2024

Available online

15 July 2024

Keywords:

independent education,
independent work,
competence,
didactic competence,
didactic conditions.

ABSTRACT

By didactic competence we mean the integrative abilities of students aimed at solving didactic problems in the field of education and their further development. It is important to organize the independent work of students based on high-quality didactic and theoretical preparation of the teacher for the lesson, with an emphasis on the formation and development of didactic knowledge and skills in the course of this work. It is also necessary to introduce modern innovative approaches in the organization of the educational and upbringing process. This article examines the pedagogical possibilities of increasing the didactic competence of students in the process of independent work.

2181-3701/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol2-iss4-pp345-350>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Mustaqil ish jarayonida talabalarning didaktik kompetensiyasini takomillashtirishning pedagogik imkoniyatlari

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

mustaqil ta'lim,
mustaqil ish,
kompetensiya,
didaktik kompetensiya,
didaktik shart-sharoitlar.

Didaktik kompetensiya deganda, biz ta'lim oluvchilarni o'qitish va ularni rivojlantirish sohasidagi didaktik masalalarni yechishga qaratilgan integral qobiliyatlarini tushunamiz. Ta'lim va ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishda o'qituvchining darsga didaktik, nazariy tayyorgarligi, mustaqil ish jarayonida didaktik bilimlarni, ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish asosida talabaning mustaqil ishini tashkil etishlari hamda zamonaviy innovatsion yondashuvni amalga oshirishlari kerak bo'ladi. Mazkur maqolada mustaqil ish jarayonida talabalarning didaktik kompetensiyasini takomillashtirishning

¹ PhD student, Namangan State University. E-mail: inamovasayyora@gmail.com

pedagogik imkoniyatlarini tahlil qilamiz.

Педагогические возможности повышения дидактической компетентности студентов в процессе самостоятельной работы

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

самостоятельное обучение, самостоятельная работа, компетентность, дидактическая компетентность, дидактические условия.

Под дидактической компетентностью мы понимаем интегративные способности обучающихся, направленные на решение дидактических задач в сфере образования и их дальнейшее развитие. Важно организовать самостоятельную работу студентов на основе качественной дидактической и теоретической подготовки учителя к уроку, с акцентом на формирование и развитие дидактических знаний и навыков в ходе этой работы. Также необходимо внедрять современные инновационные подходы в организации учебного и воспитательного процесса. В данной статье рассматриваются педагогические возможности повышения дидактической компетентности обучающихся в процессе самостоятельной работы.

Didaktik kompetensiya – ta'lim va ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishda o'qituvchining darsga didaktik, nazariy tayyorgarligi, mustaqil ish jarayonida didaktik bilimlarni, ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish asosida talabaning mustaqil ishini tashkil etishni o'z ichiga oladi. Bu jarayonda talabalar o'zlari mustaqil ravishda ish jarayonini tashkil etishlari hamda zamonaviy innovatsion yondashuvni amalga oshirishlari kerak bo'ladi.

Bugungi kunda ta'lim muassasalarida yangi ta'lim standartlariga o'tish munosabati bilan yuqori malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlash masalasi dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Zamonaviy ta'lim muassasalarida professor-o'qituvchilarga bir qator talablar qo'yilmoqda, shunga ko'ra biz tadqiqotimiz jarayonida aynan didaktik kompetensiyani shakllantirishga e'tiborga oldik. Xususan, kompetensiya so'zini mazmun mohiyati va komponentlarini o'rganishda biz pedagogikaning mustaqil tarmog'i bo'lgan didaktikaning mazmunini tadqiqotimiz doirasida tahlil qildik.

Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim berish holati va mazmunini nazariy o'rganish va mazkur ta'lim muassasalari talabalarida kasbiy-pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonining tahlili muayyan muammolar mavjudligini ko'rsatdi. Bizning nazarimizda, mustaqil ish jarayonida talabalarining didaktik kompetensiyasini interfaol ta'lim metodlari asosida takomillashtirish borasidagi muammolar quyidagilardan iborat:

- talabalarda mustaqil ish jarayonida didaktik kompetensiyani interfaol ta'lim metodlari asosida takomillashtirish masalasi hali maxsus o'rganilmaganligi, mazkur pedagogik jarayondagi ahamiyatga molik masalalarning nazariy va amaliy jihatdan tadqiq etilmaganligi;

- Talabalarga chet tili o'rgatishda mustaqil ta'limni tashkil etish metodikasi va texnologiyasi bo'yicha ingliz tilidan saboq beradigan o'qituvchilarning zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan qurollanmagani, o'qitishning faol usullaridan, fanlararo bog'liqlik va o'zaro aloqadorlikda samarali foydalanilmayotganligi;

- Talabalarga chet tili o'rgatishda mustaqil ta'limni tashkil etish texnologiyasi hamda nazariy va amaliy ta'limda mustahkam integratsiyaning shakllanmaganligi;
- talabalarga kelgusi faoliyatlarida didaktik kompetensiyaning ahamiyatini tushuntirish borasida ishlar olib borilmasligi;
- mustaqil ishlarni olib borishda interfaol metodlarni qo'llash ko'nikmalari shakllanmaganligi;
- mustaqil ta'limni tashkil etish bo'yicha ilmiy-uslubiy adabiyotlarning juda kam yaratilganligi, mustaqil ishlarni tashkil etishda yo'riqnomalar mazmuni eskirganligi va boshqalar.

Hozirgi kunda oliy ta'lim tizimidagi mustaqil ish o'quv jarayonini tashkil etishning asosiy shakli sifatida qaralmoqda, shuning uchun uning samaradorligini oshirish masalasi dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Ushbu masalani hal qilishda ustuvorlik talabalarga bilim olishga o'rgatish, ya'ni ularning o'z maqsadlari to'g'risida xabardorligi, aniq vazifalarni shakllantirish, turli texnik vositalardan foydalanish, eng samaralisini tanlash, o'z-o'zini boshqarish va o'zlarining o'quv faoliyati va mustaqil ish jarayonlarini tartibga solish. Ushbu natijaga erishish mustaqil ish tarkibiga mustaqil ish strategiyasini kiritish bilan bog'liq. Ularning muvaffaqiyatli shakllanishi uchun talabaning tashqi va ichki (aqliy) faoliyatida ifodalangan o'rganish faoliyati, talabalarning faolligi va mustaqilligini ta'minlaydigan o'quv jarayonini, shuningdek, aqliy harakatlar shakllanishining barcha bosqichlarini o'z ichiga olgan muayyan pedagogik va didaktik shart-sharoitlarni yaratish kerak.

Tadqiqotni amalga oshirish jarayonida nofilologik yo'nalishlari talabalariga chet tili o'rgatishda mustaqil ta'limni tashkil etishga yordam beruvchi muhim pedagogik va didaktik shart-sharoitlar sifatida quyidagilarni e'tirof etish mumkinligiga ishonch hosil qilindi:

1. Moddiy-texnik shart-sharoitlar (o'quv binolari, o'quv auditoriyalari, o'quv ustaxonalari, amaliy-laboratoriya jihozlari), axborot texnologiyalari (radio, televideniye, kompyuter, nusxa ko'chirish qurilmalari, laboratoriya asbob-uskunalar, magnitofonlar (audio, video), trenajyorlar, videoprojektor, texnik vositalar majmuining mavjudligi va h.k.lar).

2. O'quv-metodik me'yoriy hujjatlar (Davlat ta'lim standarti, namunaviy o'quv rejalari, ishchi o'quv rejalari, namunaviy va ishchi o'quv dasturlari, darsliklar, o'quv qo'llanmalari, metodik tavsiyanomalar, qo'shimcha maxsus adabiyotlar, ko'rgazmali vositalar, dars ishlanmalari, loyihalar va boshqalar).

3. Ilmiy pedagogik xodimlar salohiyati (professor, dotsent, o'qituvchi, malakali ishlab chiqarish ta'limi ustalari, rahbar va texnik xodimlar).

4. Ijtimoiy va o'quv-texnologik muhit (o'qituvchilar, talabalar, rahbarlar hamda talabalar, shuningdek, talabalarning o'zaro munosabatlari mazmuni, yo'nalishi, maqsadlar birligi va boshqalar).

5. Tashkiliy hamda o'quv-amaliy faoliyatning izchil, uzluksiz hamda tizimli yo'lga qo'yilganligi.

Keltirib o'tilgan pedagogik shart-sharoitlardan tashqari mustaqil faoliyat strategiyasini shakllantirish muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqotchilarning tobora ko'proq e'tiborini jalb qilish mustaqil ish samaradorligini oshirish muammolarini keltirib chiqara boshladi. Shulardan biri – bu nafaqat fan bilimlari, ko'nikmalarini shakllantirish, balki talabalarni qanday qilib

o'rgatish, ya'ni o'quv faoliyatini tashkil etish va amalga oshirishning turli usullarini o'zlashtirish. Bunga turli xil ta'lim strategiyalarini qo'llash orqali erishiladi.

Nazariy tadqiqotlar va pedagogik amaliyot tajribasi tahlili talabalarning mustaqil ishlash strategiyasini shakllantirishning eng muhim omili sifatida didaktik shart-sharoitlarni yaratish zarurligini ko'rsatadi. Asosiy didaktik shart-sharoitlardan biri, bizning fikrimizcha, tabiatda faol bo'lgan va talabaning tashqi va ichki (aqliy) faoliyatida namoyon bo'ladigan o'quv jarayonini qurishdir.

Ushbu yondashuvning asosi – bu psixologiya hodisalarini o'rganishda uslubiy va nazariy prinsiplar tizimini ifodalovchi faoliyat nazariyasi bo'lib, S.L. Rubinshteyn psixologiyada ong va faoliyatning birligi prinsipini shakllantirgan. A.N. Leontev ongning tashqi va ichki faoliyatining umumiy tuzilish muammosini tadqiq qilgan [4].

Ong faoliyat nazariyasida S.L. Rubinshteyn tahlil obyekti sifatida psixologiyani o'zining muhim obyektiv aloqalari va vositachiligini, xususan, faoliyat orqali ochib berish orqali ko'rib chiqadi. Xorijiy amaliy faoliyat va ong o'rtasidagi bog'liqlik to'g'risida qaror qabul qilishda "ichki" aqliy faoliyatni "tashqi" amaliyotni cheklash natijasida vujudga kelgan deb hisoblash mumkin emas degan fikr qabul qilinadi. U aqliy determinizm tamoyilini shakllantirishda tashqi sabablar ichki sharoitlar orqali harakat qiladi. S.L. Rubinshteyn "tashqi orqali ichki" [3] asosida rivojlanishni belgilaydi va shu tariqa yuqori aqliy funksiyalarning shakllanishi va rivojlanishi "tashqi ichki" prinsipi asosida ro'y beradi deb ta'kidlagan va L.S. Vigotskiyning nazariy pozitsiyalarini aniqlab beradi [1].

S.L. Rubinshteynning ushbu rivojlanish talqini bilan faollik va ong empirik tahlil orqali farqlanadigan yagona narsaning namoyon bo'lishining ikki shakli sifatida emas, balki ajralmas birlikni tashkil etuvchi ikkita misol sifatida ko'rib chiqiladi. "Faoliyat va ong teskari tomonlarning ikki xil jihati emas. Ular organik yaxlitlikni – kimligini emas, balki birligini tashkil qiladi. Faoliyatni anglash haqiqati uning yo'nalishini o'zgartiradi va shu bilan uning yo'nalishi va tabiati boshqacha tartibga solinadi" [2].

Bizning fikrimizcha, agar o'quv jarayoniga ushbu nuqtai nazarni asoslansa, bu o'quv jarayonining muvaffaqiyati va samaradorligini ta'minlash uchun talabalarni o'quv faoliyatini boshqarish bo'yicha maxsus bilimlarni, bilim olish qobiliyatiga o'rgatish zarurligini anglatishi mumkin. Shunday qilib, talabalarga o'zlarining o'quv faoliyati to'g'risida yoki texnik (uslublar) ko'rinishidagi harakatlar majmuasidan xabardor bo'lishni o'rgatish ularni o'quv faoliyatida foydalanishni osonlashtiradi. Bu vazifalarni o'quv jarayoni tarkibiga mustaqil ish olib borish strategiyasini kiritish orqali hal qilish mumkin, bu esa o'z o'quv faoliyatini amalga oshirishga imkon beradi va ulardan foydalanish o'zlashtirishga nisbatan tashqi va ichki faoliyatning namoyon bo'lishiga yordam beradi.

Mustaqil ish strategiyasini o'zlashtirish faol tashqi va ichki harakatlarning mavzusiga aylanadi. Tashqi harakatlar talabaning dars jarayonida faol ishtirok etishida o'z ifodasini topadi, bu maqsadlarni belgilashda, uning faoliyatining sabablarini tushunishda, amalga oshirishda, xatti-harakatlarini kuzatishda, shuningdek, aks ettirilgan tahlilda namoyon bo'ladi.

Usul va strategiyalarning bir qismi sifatida turli xil harakatlarning umumiylikni o'zlashtirish bo'yicha mashqlar dastlab amaliy ishlarda amalga oshiriladi, buning natijasida talabalar mustaqil ish strategiyalarini qo'llash orqali o'quv topshirig'ini bajarishning haqiqiy natijasini olishadi. Ichki prinsip orqali strategiyalarni qo'llashning amaliy tajribasi (L.S. Vigotskiy, A.N. Leontevga ko'ra) ichki faoliyat rejasiga kiradi.

Strategiyalarni shakllantirish jarayonida ulardan foydalanish tajribasi talabani o'quv vazifasi muayyan mustaqil ish strategiyalarining bir qismi sifatida turli xil o'qitish usullari yordamida amalga oshirish mumkinligi haqidagi g'oyaga olib keladi. Shunday qilib, "metodik bank"ning mustaqil ish strategiyalarining tarkibiy qismi sifatida turli materiallar to'planishi, ta'lim muammolarini hal qilishda strategiyani amalga oshirish uchun eng samarali usullarni tanlash talabani ichki (aqliy) faoliyatining sub'ekti sifatida namoyon bo'ladi.

Mustaqil faoliyatning shakllangan strategiyalari, shuningdek, eng samarali texnikadan foydalanish o'quv jarayonining boshqa ishtirokchilari bilan amaliy qo'shma faoliyatda amalga oshirilishi kerak. Ichki muhitdan tashqi muhitga o'tish jarayoni tashqi muhit orqali amalga oshiriladi. Mustaqil ish strategiyalaridan o'quv faoliyatining boshqa sub'ektlari bilan hamkorlikda foydalanish talabaga tanlangan strategiyalarning ma'lum bir o'quv vazifasini amalga oshirishda qanchalik samarali ekanligini anglash, ularning samaradorligini kuzatib borish, o'qituvchidan baho olish, agar kerak bo'lsa, refleksiv tahlilni o'tkazish imkonini beradi.

Shunday qilib, faoliyatli yondashishga asoslangan o'quv jarayonini tashkil etish, bizning fikrimizcha, o'quv jarayoni sub'ektlarining tashqi va ichki faoliyati mustaqil ish strategiyasini shakllantirish uchun asos bo'lgan shart-sharoitlardan biri bo'lishi kerak.

Biroq individual texnikalar bilan tanishish mustaqil ish strategiyasini shakllantirishning maqsadli tizimini ta'minlay olmaydi. Mustaqil ish strategiyalari maqsadli shakllantirish ob'ekti bo'lishi kerak. Binobarin, talabalar tomonidan strategiyalarni qo'llash ularni shakllantirishga yaxlit yondashuv bo'lgandagina amalga oshirilishi mumkin. Bizning fikrimizcha, yuqorida ko'rsatilgan strategiyalarni yo'naltirilgan shakllantirishga qaratilgan ish o'qituvchi tomonidan olib borilishi kerak. Mustaqil ish strategiyalarini o'qituvchi faoliyatining tarkibiy qismlaridan biri sifatida shakllantirish "strategiya" tushunchasi, ularning turlari, shuningdek, mustaqil ishda qo'llanilishi mumkin bo'lgan metodlar to'plami bilan tanishishni o'z ichiga oladi. Strategiyalar bilan tanishib chiqqandan so'ng, o'qituvchi murabbiy vazifasini o'z zimmasiga olgan va o'z-o'ziga yo'naltirilgan o'quv faoliyati rejimida talabalarga o'quv mashg'ulotlari shaklida o'quv vazifalarini taklif qiladi, bu yerda xorijiy tilni o'zlashtirishning amaliy vazifalarini hal qilish bilan bir qatorda talabalar o'quv topshirig'ini turli xil usullardan foydalanib qanday bajarish strategiyalari mumkinligi to'g'risida qaror qabul qilishadi. Bizning fikrimizcha, bunday mashqlar mustaqil ish strategiyasini shakllantirishga yordam beradi, chunki ular talabaga ma'lum bir ta'lim muammosini hal qilishda uni amalga oshirish usullarini izchil amalga oshirish misolini taqdim etadi. O'qituvchi keyinchalik talabalarining mustaqil ish uchun strategiyalarni ishlab chiqish darajasini kuzatish vazifalarini o'z zimmasiga olishi juda muhimdir.

Shu maqsadda talabalarga chet tili o'rgatish asosida so'rovnomalardan, refleksiv o'z-o'zini tahlil qilish ishchi varaqlaridan foydalanishi mumkin. Anketalarda talabalar nomidan ko'nikmalar nuqtai nazaridan tuzilgan iboralar mavjud: "Men ...", "Men qila olaman ..." va ushbu ko'nikmaning shakllanish darajasini baholashni taklif qiladi. Anketalar mustaqil faoliyatning turli bosqichlarida bu yoki boshqa vazifani bajarishda, bu yoki boshqa mustaqil ish strategiyasining bir qismi sifatida ularni qo'llash ketma-ketligini tahlil qilish, topshiriqni bajarishda ishlatilgan. Ish sahifalarida "Men nima qildim (a) qachon ..." va h.k. savollar mavjud. Bunday shakldan foydalanish o'qituvchiga texnikani bilish darajasi va mustaqil ish strategiyalarini shakllantirish darajasi, shuningdek, o'z

vaqtida yordam ko'rsatadigan, talabalarning til va nutq tajribasini xorijiy tilni o'rganishda yangi texnikalar bilan boyitishga imkon beradigan strategiyalarni o'zlashtirishda qanday qiyinchiliklarga duch kelayotgani to'g'risida tushuncha beradi.

Shuni ta'kidlash kerakki, mustaqil ish uchun strategiyalarni shakllantirish mashqlarida mustaqil ta'lim faoliyati tabiati doimiy ravishda boshqariladigan, qisman o'qituvchi tomonidan boshqariladigan va talabalar tomonidan boshqariladigan holatga o'zgarishi mumkin.

Shunday qilib, mustaqil ishni tashkil etishga faol yondashish, uning maqsadi mustaqil ish strategiyasini o'zlashtirish, talabalarni o'z ta'limotlarining faol sub'ekti pozitsiyasiga qo'yishdir. Bizning fikrimizcha, talabalarning faolligi va mustaqilligini ta'minlaydigan o'quv jarayonini qurish mustaqil ish strategiyasini shakllantirishning yana bir didaktik shartidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Выготский Л. С. Педагогическая психология. – М.: АСТ, 2005. – С.672 .
2. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии. – М.: Издательство «Педагогика», 1973.– С. 424.
3. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии [Текст] /С.Л. Рубинштейн. – СПб: Питер, 2003. –705 б.
4. Leontev, A. N. (1981). Problems of the development of the mind. *Moscow/Progress*.